

De school als sociaal anker

Netty Gelijsteen

De samenleving legt sinds de jaren zestig meer nadruk op de individualisering¹ van de burger en minder op zingeving en sociale kaders. Door de vergrijzing moeten minder werknemers de bekostiging voor meer sociale- en zorgvoorzieningen verdienen. Daardoor moeten de werknemers meer en langer werken waardoor ouders langer van huis zijn. Winkels reageren daarop door langer open te zijn. Schoolorganisatie reageren op de verlengde schooldag met de ontwikkeling van brede scholen.

De terugtrekkende overheid zorgt dat de individuele burgers meer op zichzelf is aangewezen en keuzes moeten maken. Die individuele keuzes zijn ook zichtbaar in meer individuele gerichte politieke acties. Bij het maken van die keuzes zijn morele kaders die richting kunnen geven aan keuzes, steeds minder vanzelfsprekend geworden. Dat gebrek aan morele kaders maakt de burger onzeker en angstiger. Alles is onze eigen verantwoording geworden in de marktgerichte, individuele samenleving; loopbaan, relaties, inkomen, gezondheid, uiterlijk en maatschappelijke problemen². De maatschappij verlangt meer van de toekomstige burger en deze reageert ontevreden en met etnische spanningen. De partij van de vrijheid, de PVV, wint de leerlingenverkiezingen 8 juni 2010 met 51 zetels.³ Het bespugen en aanvallen van kleine leiders zoals buschauffeurs en ambulancepersoneel komt steeds vaker voor.

De overheid signaleert het dalende normbesef en onveiligheidsgevoelens van de burgers. De overheid stelt vast dat overeenkomsten van morele waarden⁴ nog te vinden zijn, maar tegelijk dat morele kaders versterkt moeten worden en ziet daarin een belangrijke rol voor het onderwijs. Om de sociale cohesie, de sociale kaders⁵ te behouden die nodig zijn voor de borging van een samenleving legt de overheid in 2006 het onderwijs de verplichting op aandacht te besteden aan burgerschap.

Trends in de samenleving

De vergrijzing van de bevolking in de rijke landen is te zien in de opbouw van de bevolking van 1950 tot de prognoses in 2050. Voor 2050 voorspelt de Verenigde Naties een bevolking van 8,9 miljard. De rijke OEDC-landen krijgen met een dalende

¹ Felling, A, et all. (2000). *Individualisering in Nederland aan het einde van de twintigste eeuw* p. 100 Nederland, Assen: van Gorcum & Comp.

² Tonkens, E, (2009). *Spugen op kleine leiders*. Amsterdam: van Gennepe

³ Trouw: 2010: *PVV wint scholierenverkiezingen*. Verkregen op 16 oktober 2010 van:

http://www.trouw.nl/nieuws/politiek/article3090777.ece/PVV_grote_winnaar_Scholierenverkiezingen.html

⁴ Brink, van den, G, (2004). *Schets van een beschavingsoffensief over normen, normaliteit en normalisatie in Nederland* Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid, Amsterdam: AUP.

⁵ Leenders, H. & Veugelers, W. (2004). Waardevormend onderwijs en burgerschap. Een pleidooi voor een kritisch-democratisch burgerschap. *Pedagogiek*, 24-4, 361-375

bevolkingsgroei te maken⁶. In 1950 waren er nog veertien ouderen op honderdtwintig vijfenzestig-minners. In 2010 zijn dat tweeëntwintig vijfenzestigplussers en in 2040 een record van drieënveertig ouderen op honderd mogelijke werknemers. Een verdubbeling van de situatie in 2010.

De trend is te werken van zeven tot zeven uur. In 1996 werd de winkeltijden niet meer door de Nederlandse staat bepaald. Deze maatregel is genomen om de drukbezette zorgende tweeverdieners te ontlasten en de economie te stimuleren⁷. Daarbij kunnen ouders sinds 2007 basisscholen verzoeken om van 7.30 tot 18.30 voor- en naschoolse opvang te organiseren.

Van 1995 tot 2005 is een lichte daling van het aantal ambtenaren. Gemiddeld veertien procent in de OECD-landen⁸. Door de stijgende welvaart is er een trend zichtbaar dat er minder ambtenaren worden ingezet door de overheid, wat betekent dat er meer verantwoordelijkheid (en dus keuzes) komt te liggen bij de burgers. Deze trend is te zien bij de privatisering van de zorgverzekeringen in 2006 en het vrijgeven van het aanbod op energie vanaf 1997.

Door de individualisering stemmen mensen minder vaak maar steunen ze meer politieke acties. Sinds de jaren zeventig dalen de opkomstpercentages bij verkiezingen en zijn er steeds minder mensen lid van een politieke partij. Nieuwe politieke acties nemen toe. Mensen in de OECD-landen⁹ tekenen vaker petitie's en demonstreren en boycotten vaker. Politieke debatten en stemmingen worden live uitgezonden en goed bekeken. Er keken zevenenvijftig miljoen kijkers op elf verschillende zenders naar de debatten tussen Obama en zijn tegenstander John McCain.

De straat is veiliger en de burger voelt zich onveiliger. De deelnemers¹⁰ die zich zelfverzekerd opstellen, voelen zich minder kwetsbaar. Andere deelnemers bevestigen hun gevoel van onveiligheid met verhalen over criminaliteit in de media en van horen zeggen. Beide groepen deelnemers vinden dat de opvoeding verslechtert en zijn bang dat er meer jongeren ontsporen en daarmee overlast gaan veroorzaken.

De etnische spanningen komen ondertussen ook in Nederland voor¹¹. De schaal van de rellen hier is niet te vergeleken met Frankrijk. Dat komt doordat de politie nauw samenwerkt met de lokale overheid. Verder zijn de oplossingen van lokale problemen onderwerp geweest in verschillende debatten op televisie tussen bewoners, politie en bestuurders. De komst van een nationale politie die het nieuwe kabinet Rutte¹² voorstelt kan echter een einde maken aan de hechte samenwerking van de politie met

⁶ KPC, (2008). *Vormgevende trends binnen het onderwijs* pag 14. Organisation for Economic Co-operation and Development OECD

⁷ Sociaal en Cultureel Planbureau: De tijd als spiegel; Hoe Nederlanders hun tijd besteden pag 34 en 35

⁸ KPC, (2008). *Vormgevende trends binnen het onderwijs* pag 62. Organisation for Economic Co-operation and Development OECD

⁹ KPC, (2008). *Vormgevende trends binnen het onderwijs* pag 59. Organisation for Economic Co-operation and Development OECD

¹⁰ Bruins, G., Male, van, J, (2010) *Ferro Continu Onderzoek Burgerspectieven 3^e kwartaal* p. 19 Op verzoek van Sociaal en Cultureel Planbureau verkregen op 16 oktober ferro COB 3^e kwartaal2010.pdf van <http://www.scp.nl>

¹¹ Adang, O, 2010. *Zijn wij anders? Waarom Nederland geen etnische rellen kent*. 's Gravenhage: Elsevier Overheid. Verkregen op 16 oktober van: <http://www.politieacademie.nl>

¹² Rutte, M., et al (2010). *Regerakkoord kabinet-Rutte*. Verkregen 17 oktober 2010 van: <http://www.rijksoverheid.nl/regering/het-kabinet/regerakkoord/veiligheid>

de lokale overheid. Websites zoals geenstijl.nl en hun gestarte televisie nieuwsprogramma 'Pow!news' belicht nieuws veelal eenzijdig anekdotisch. Juist dit soort zenders wordt veel bekeken door leerlingen. De eenzijdigheid van media zorgt ervoor dat in het debat de verantwoordelijkheid en het aandeel dat iedereen heeft in het oplossen van problemen niet meer zichtbaar is.

Trends zichtbaar in het onderwijs

De opdracht voor het invoeren van burgerschap op scholen in 2006 wordt verschillend opgepakt. Scholen met een religieuze achtergrond pakken deze morele taak makkelijker op. Andere scholen verkeren door deze vraag van de overheid in morele verlegenheid¹³. Scholen worstelen daarbij met de vraag welk mandaat de school heeft bij morele opvoeding. Als de publieke sector meer ruimte, waardering en zeggenschap krijgt, heeft de school het mandaat van de samenleving¹⁴ voor de morele opvoeding voor de jongeren van Nederland. Blijft deze zeggenschap en waardering uit dan blijft het onderwijs met een onmogelijke opdracht zitten. Burgerschap wordt dan gereduceerd tot een kennisvak en de discussie over sociale kaders wordt door en in de scholen niet gevoerd.

Door de inzet van meer mensen in het arbeidsproces verschuift de opvoeding- en de zorgtaak vaker naar school. Scholen zorgen voor zorgopvang en een onderwijsprogramma dat aansluit bij de behoeften van de leerlingen. Het onderwijs moet daarbij bereid zijn samen te werken met hulpverleners en instanties die extra zorg aanbieden. Belangrijke vraag daarbij is wie de regie heeft. Velen pleiten voor een centrale regierol voor de school¹⁵.

Voor de zorgleerlingen is het belangrijk dat de school structuur en verbondenheid biedt. Structuur als orde, heldere regels en grenzen, eisen ten aanzien van leren en strakke handhaving daarvan; regelmaat en voorspelbaarheid. Verbondenheid¹⁶ moet vertaald worden op school in warmte, bekommernis, aandacht, steun en liefde. Voor dreigende schoolverlaters tellen deze twee waarden zowel in het onderwijsaanbod, in de relatie tussen leerling en school, als in de relatie tussen de school en de omgeving daarvan. Structuur en verbondenheid vragen om een delicaat evenwicht en leerlingen willen daar een stem is. De school is immers een belangrijke sociale omgeving voor hen, de belangrijkste ontmoetingsplaats voor vrienden¹⁷. Vriendschappen maken het schoolleven interessant. De schoolregels moeten ter

¹³ Tonkens, E. (2008). *Mondige burgers, getemde professionals*. Amsterdam; van Gennep

¹⁴ Tonkens, E. (2008) *Herwaardering voor professionals, maar hoe?* Verkregen 16 oktober 2010 van www.zorggeenmarkt.nl/opinie/081031rob-lezing.pdf

¹⁵ Ledoux, G., Veen, A. (2009) *De Onderwijsraad over toegankelijkheid en gelijke kansen; Balans van tien jaar adviezen*. Verkregen 16 oktober 2010 van www.sco-kohnstaminstituut.uva.nl/pdf/ki831.pdf

¹⁶ Winsemius, P., et al. (2009). *Vertrouwen in de school, over de uitval van 'overbelaste' jongeren*, p. 232-233 Amsterdam: Amsterdam University Press.

¹⁷ Burssens, D., et al. (2004) *Jeugdonderzoek belicht; Voorlopig syntheserapport van wetenschappelijk onderzoek naar Vlaamse kinderen en jongeren* p.47 Verkregen 16 oktober 2010 van: <http://www.jeugdonderzoekplatform.be/.../rapport.PDF>

discussie staan voor de leerlingen. De regels moeten op iedereen van toepassing zijn en niet te vaak veranderen volgens de leerlingen¹⁸.

Trends zichtbaar voor de leerling

Het vak burgerschap is ingevoerd in het voorgezet onderwijs in 2006. Argumentatie voor de overheid om burgerschap een plek te geven in het onderwijs is dat de school de enige verblijfplaats is waar de toekomstige burger verplicht aan moet deelnemen. Naast kennis moeten scholen daarom sociale en maatschappelijke vaardigheden bijbrengen¹⁹.

De maatschappelijke stage is ingevoerd om het maatschappelijk burgerschap vorm te geven. Vanuit de school moet de gemeenschap verkent worden door daadwerkelijke deelname van de leerling in de lokale gemeenschap²⁰. Dit moet de toekomstige burger helpen over de juiste kennis en vaardigheden te verwerven om deel te kunnen nemen aan de samenleving.

De eerste brede school in Nederland is gesticht in 1990. Door de plicht van scholen om sinds 2007 opvang van half acht tot half zeven 's avonds te organiseren zijn er meerdere brede scholen opgezet. In 2009 waren er meer dan duizend brede scholen voor primair onderwijs en 350 brede scholen voor voortgezet onderwijs²¹. belangrijke reden voor scholen om met een brede school te starten is het bevorderen van de sociale deelname van de leerling in de maatschappij. Met de brede school wil die school de binding en de veiligheid in de wijk verbeteren²².

In de brede school worden de leerervaringen gekoppeld aan de buitenschoolse activiteiten. Door leerarrangementen te combineren van binnen- en buitenschools leven kunnen talenten beter tot ontwikkeling komen.²³ Voor alle leerlingen, maar zeker voor risicoleerlingen in achterstandsgebieden is het goed als de school niet geïsoleerd haar werk doet.

Volgens het nieuwe regeerakkoord van het kabinet Rutte gaat de politie eerder en strenger optreden bij slecht gedrag van risicojongeren. De politie gaat jongeren eerder oppakken, berechten en direct straffen. Ook hier wordt voorgesteld om de 'heropvoeding' vanuit de school te organiseren²⁴.

¹⁸ Burssens, D., et al. (2004) *jeugdonderzoek belicht; Voorlopig syntheserapport van wetenschappelijk onderzoek naar Vlaamse kinderen en jongeren* p.183 Verkregen 16 oktober 2010 van: <http://www.jeugdonderzoekplatform.be/.../rapport.PDF>

¹⁹ Wieringen, A., et al. (2003) *Onderwijsraad advies. Onderwijs en burgerschap*. P.9 <http://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2003/onderwijs-en-burgerschap> Onderwijsraad, 2003, p9

²⁰ (2007). Hoofdartikel op website Bredeschool.nl Verkregen 17 oktober 2010 van: www.bredeschool.nl/vo/stand-van-zaken.html

²¹ Nicaise, I., et al. (2004). Naar een brede school in Vlaanderen. *Impuls december 2004-99-108*.

²² Ledoux, G., Veen, A. (2009) *De Onderwijsraad over toegankelijkheid en gelijke kansen; Balans van tien jaar adviezen*. Verkregen 16 oktober 2010 van www.sco-kohnstamminstituut.uva.nl/pdf/ki831.pdf

²³ Scheltema, M., et al. (2003). *WRR-rapport; Waarden, normen en de last van het gedrag*. Verkregen: 17 oktober van: <http://www.wrr.nl/content.jsp?objectid=2783>

²⁴ Rutte, M., (2010) *Vrijheid en verantwoordelijkheid*, regeerakkoord kabinet-Rutte. Verkregen: 16 oktober 2010 van: <http://www.rijksoverheid.nl/regering/het-kabinet/regeerakkoord/veiligheid>

Impact voor de docent.

De docent is rolmodel voor de toekomstige burger. Zijn integriteit, empathie en kennisvaardigheden zijn daarom van groot belang. Ook voor de kenniseconomie is het vertrouwen van de ouders en de maatschappij in de docent van belang. De school moet daarom verweven zijn met de lokale omgeving om sociale structuur te geven aan de samenleving en vertrouwen te creëren bij ouders en maatschappij.

De samenleving wil vertrouwen krijgen in de kwaliteiten van de docent. Marco Snoek²⁵ spreekt van vertrouwen van de ouders in de docent zonder contracten, maar op basis van integriteit en empathie, praktisch vertrouwen of relationeel vertrouwen. Vertrouwen in zowel de technische, cognitieve en communicatieve competenties als de toewijding en welwillendheid van de docent. Voor de binding met de leerling zal de docent moeten samenwerken met collega's en instanties die betrokken zijn bij de zorg rond de leerling. De docent moet betrokken zijn bij vernieuwingen in zijn vak door wetenschappelijke geïnformeerd te blijven over ontwikkelingen in zijn docentschap, leerlingen, school en maatschappij. Hij zal zijn engagement moeten tonen aan de staat en aan het publiek en beleid moeten terugkoppelen vanuit de praktijk. Dan pas zal de taak van opvoeder een goede status krijgen met het vertrouwen van de ouders en de samenleving.

²⁵ Snoek, M. (2010). *Onderwijs is niet zomaar een job. Theorieën over en concepten van de professionaliteit van leraren en de gevolgen daarvan voor het curriculum in de lerarenopleiding*. Hogeschool van Amsterdam, Nederland, Artikel voor de ATEE Conference 2010, Boedapest